

Biblioteka
POSEBNA IZDANJA

Urednik
Zoran Bognar

Sonja Lapatanov

U pesku vremena

*Afrika – magični kontinent tajni,
raznolikosti i predrasuda
(2011–2017)*

DERETA
2020
Beograd

Knjigu posvećujem svojim roditeljima
Johani Maria Haimke i Nikolaju Petroviču Lapatanovu,
koji su mi prvi otkrili čari putovanja,
i svom vernom Valdiki

„Nikad ne znate kakve tajne pesak skriva...”

ZAHİ HAVAS, arheolog egiptolog

LIBIJA

I pored turbulentnih događaja i nemira koji su potresali severnu Afriku, nisam odolela izazovu i pozivu prijatelja da posetim Libiju. Tek u poslednjih nekoliko godina Socijalistička Narodna Libijska Arapska Džamahirija odškrinula je vrata turizmu, pa je ovo bila prava prilika da se lepote i znamenitosti obidu dok strani turisti nisu masovno nahrupili. Boravak u Libiji bio je doživljaj koji ću pamtiti i koji kao iskusna globtroterka toplo preporučujem avanturistima. Oni će sigurno prepoznati da su privilegovani zbog činjenice da još uvek u savršenom miru, potpuno bezbedni, bez gužvi, komercijale i šminke, mogu da uživaju u raznovrsnosti i lepoti, kulturnom blagu i čudesima libijskih regija: Tripolitanije, Kirenajke i Fezana, koji pripada jugozapadu pustinje Sahare i koji je na mene ostavio najjači utisak.

LIBIJA ZA POČETNIKE

Osim što poseduje savane, džungle i tropske šume, Afrika je kontinent koji u svojim nedrima čuva i Saharu, najveću pustinju na svetu. Sahara je, kažu, najlepša i drugačija od ostatka peščanog mora, u delu koji pripada Libiji. No, osim peska, ova severnoafrička država koju zapljuskuje Sredozemno, odnosno Mediteransko more, ima i bogato kulturnoistorijsko nasleđe, na kome mogu da joj pozavide mnoge zemlje sveta. Libija je zemlja snažnih kontrasta, koja posetiocima pruža priliku da vide neke od najvećih i najupečatljivijih antičkih rimskih i grčkih gradova na svetu i veličanstvenu pustinju Saharu.

Šta je zajedničko Feničanima, Rimljanima, Grcima, Berberima, Tuarezima, Vandalima, Turcima, Italijanima, Francuzima, Englezima i Arapima, zapitaće se mnogi. Odgovor je: Libija, jer u poslednjih 2.500 godina svi su nastanjivali njenu današnju teritoriju, neki samo na severu, uz Mediteran, dok su drugi ušli duboko u unutrašnjost Sahare, ostavljajući svoj trag i pečat u istoriji i kulturi ove zemlje do današnjih dana. Zahvaljujući tome, ova severnoafrička država danas poseduje veliki broj svedočanstava različitih kultura. Među njima su najznačajniji ostaci visoke rimske i grčke antičke kulture, kao što su Leptis Magna i Sabrata, koje se nalaze istočno i zapadno

od prestonice Tripolija, zatim Sirenija, Apolonija i Tolmeta, u regionu Bengazija, i Gadames, „biser Sahare”, prepoznatljiv po sopstvenoj „pustinjskoj arhitekturi”.

Velika Socijalistička Narodna Libijska Arapska Džamahiri-ja, kako se Libija zvanično zove, četvrta je po veličini država u Africi i nezvanično se smatra liderom među zemljama afričkog kontinenta. S obzirom na svoju ogromnu teritoriju, Libija ima mali broj stanovnika, a od ukupno šest i po miliona, njih milion i sedamsto hiljada živi u glavnom gradu Tripoliju. Zbog visokih prihoda od prodaje nafte, Libija je jedna od najbogatijih država u Africi, što mnoge Afrikance iz okolnih zemalja privlači da je pohode truhom za kruhom. Podaci kažu da se njihov broj kreće oko dva miliona. Otkriće ogromnih zaliha nafte 1959. godine potpuno je preobrazilo dotad siromašnu zemlju, zavisnu od strane pomoći. Deset godina kasnije, zbog opšteg nezadovoljstva što kralj Idriz i libijska elita zadržavaju profit od nafte, dolazi do vojnog udara. Vlast je tada preuzela vojna grupa predvođena mladim kapetanom Muamerom el Gadafijem, koji od tada vlada zemljom. Zanimljivo je da Gadafi posle osvajanja vlasti nije sebe unapredio u generala, ali je prihvatio ceremonijalno unapređenje od kapetana u pukovnika, ostavši u tom činu preko 40 godina. Nešto pre mog dolaska 2010. godine, Libija je obeležila 41. godišnjicu revolucije.

Najznačajnije geografske karakteristike Libije jesu mediteranska obala i pustinja Sahara, a Tripolitaniya, Kirenajka i Fezan jesu tri regije na koje se zemlja tradicionalno deli. Razlike između ovih regija nisu samo geografske i političke već i kulturne i društvene. Što se turizma tiče, Libija je još uvek prilično neiskusna zemlja. Svoje granice za turiste otvorila je početkom 2000. i zbog toga ima prilično skromnu infrastrukturu i nedovoljno iskustva sa stranim turistima. Starija populacija govori francuski i italijanski jezik, ili se njima služi, dok veoma mali broj ljudi govori engleski jezik ili se njime barem služi. Bez obzira na to, Libijci su veoma otvoreni, ljubazni,

gostoljubivi, predusretljivi i tolerantni prema različitostima koje sa sobom donose turisti. Bilo da su Arapi, Berberi ili Tuarezi, Libijci su srdačni i pristojni, nimalo nametljivi i puni obzira, a odlikuju ih humanost i poštenje. Na ulici, s pravom merom radoznalosti, pozdraviće vas, nasmešiće se i poželeti vam dobrodošlicu. Trgovci stranca dočekuju srdačno i gostoljubivo, sa mnogo simpatija, ali ne i snishodljivo. Nema ni iscrpljujućih rituala cenkanja po prodavnicama i sukovima, niti ima preteranog dobacivanja ženama. Ako se i dogodi, jer izuzeci uvek postoje, dobaciće ženi koja je „izazovnije” obučena ili strankinji. Važno je da žena ne reaguje i da na dobacivanja ne obraća pažnju. Iako u Libiji žene uživaju pravo glasa i potpunu ravnopravnost prema zakonu, njihov broj na javnim mestima, i to uglavnom u Tripoliju i većim gradovima, zanemarljiv je. Ipak, žene mogu da nasleđuju imovinu, da se razvedu, mogu da tuže roditelje ako ih ovi prisiljavaju na ugovorene brakove, nisu obavezne da prekrivaju lice, pa čak ni da nose hidžab, ako to ne žele. Gadafijeva džamahirija zasnovana je na islamu. Iako su čak 97 odsto Libijaca muslimani suniti, u Libiji nema vidljivog verskog fanatizma. Nema ni alkohola, barem ne zvanično! Mada, pored visokih prihoda od nafte i gasa, država nije znatno podržavala razvoj turizma, kao što je to slučaj u susednom Tunisu i Egiptu, ova privredna aktivnost iz dana u dan napreduje. Vrata su se odškrinula, a potražnja za turističkim aranžmanima, hotelskim smeštajem i kapacitetima na aerodromima sve je veća, pa je libijska vlada odobrila renoviranje aerodroma, izgradnju hotela i privatnu inicijativu, koja je podstakla mnoge mlade Libijce da počnu da se bave turizmom. Trenutno, godišnje ovu zemlju poseti oko 130.000 turista, ali se u budućnosti planira da se taj broj podigne na deset miliona. Kažu da će Libija postati raj za turiste i da pretenduje da postane prestižna turistička destinacija. Po svemu sudeći, to će joj poći za rukom. Lepo. Iako zapadni svet Libiju još uvek posmatra sa skepsom, sigurnost u ovoj zemlji na zavidnom je

nivou. Za naše pojmove možda je briga o strancima od strane sveprisutnog Muamera el Gadafiya i libijske policije preterana, jer slobodno vršljanje po Libiji i takva vrsta samostalnosti strancima nisu dopušteni. Da bi se negde otišlo, potrebno je naoružati se strpljenjem i trenirati živce. Za sve su potrebne svakakve pismene dozvole: za ulazak, izlazak, prolazak, ostanak... Birokratska igra kombinovana sa tradicionalnim poimanjem odsustva važnosti vremena obimna je, i tek kada se prođe, može da se ode u obilazak antičkih lokaliteta i u svet Tuarega i Berbera, u svet onih koji znaju, u svet pravih sinova pustinje. No, zahvaljujući takvoj odluci, „veliki lider i bratski vođa revolucije”, kao hrabri krojač iz bajke, jednim udarcem ubio je sedam muva tako što se istovremeno brine o bezbednosti stranaca i kontroliše ih, pomaže im da se snađu, a u pustinji da prežive, smanjuje nezaposlenost lokalnog stanovništva i upošljava (preko)brojne i dokone policajce. Lično, nisam primetila da me je bilo ko pratio i posmatrao, verovatno jer sam bila gošća visoko pozicionirane osobe iz vojnog vrha Libije. Tako je bilo u Tripoliju, ali kada se zna da bez Tuarega, za svakog stranca, odlazak u pustinju spada u avanturu visokog rizika, onda je prisustvo „velikog brata” neophodno, pa makar to bili samo vozač i kuvar. I tu nema pogovora! Svaka rasprava na tu temu suvišna je i bespredmetna. Tako su tokom boravka u Sahari vozač Omar i kuvar Džabar brinuli o meni kao da sam im rod rođeni. Tuarezi su brižni domaćini i odlični vozači, neverovatni poznavaoци pustinja i ruta kojima se već hiljadama godina kreću karavani. Putanje koje su danas u pravilnim razmacima trasirane automobilskim gumama vertikalno zabodenim u pesak, generacijski su urezane u pamćenje svakog Tuarega. Iako mi je rečeno da, osim arapskog, Omar i Džabar govore francuski, italijanski i nemački jezik, bilo je to daleko od znanja. Služili su se tek sa nekoliko reči i rečenica, naučenih od nemačkih i italijanskih turista, pa smo se na početku sporazumevali gestovima i mimikom. No, kada čoveka natera muka, događaju se čuda!

Tako sam, ne znam ni sama kako, iz malog mozga izvukla reči italijanskog jezika naučene na letovanjima na dalmatinskim ostrvima, i zaboravljene reči francuskog jezika, koji sam davno učila na Kolarcu, i naravno reči nemačkog, mog maternjeg jezika. A onda sam se setila i mnogih reči turskog jezika sa arapskim korenima, koje su u svakodnevnoj upotrebi u srpskom jeziku. I upalilo je! Zbijali smo šale na svoj račun kada ne bismo ukapirali šta smo hteli jedni drugima da kažemo i objasnimo na tom „sam gi sklepara” jeziku. Smejali smo se, slušali muziku, koju Tuarezi obožavaju, sa velikog tranzistora, i plesali pod tamnim, najzvezdanijim saharskim nebom. Slušali smo popularnu pevačicu Asmu Salim, Ahmeda Fakruna, Maendekiš Muškela i Tinariven, svetski poznate muzičke tuareške grupe. Ponekad bi Džabar, na moje veliko zadovoljstvo, ubitačni ritam doboša koji se prolamao iz zvučnika zaparao „zagaruda”, grlenim uzvikom, koji inače izvode žene, palacajući jezikom u usnoj duplji i puckajući prstima. Peščana mora zvana *erg* prelazili smo nekoliko puta, samo na određenim mestima, kontrolnim punktovima. Nekada su to bile montažne barake – a nekada maskirni šatori, sa ponekim zamaskiranim oklopnim vozilom u blizini. Omar bi predavao spisak na arapskom jeziku sa našim podacima policajcima, koji bi ih strpljivo i bez žurbe proveravali, a onda bi nas mahanjem i osmehom ispratili. Iako nisu bili previše prisni sa nama, njihova radoznalost bila je uočljiva, kao i radost što nas vide, tu, duboko u pustinji i daleko od svega. I, što je najvažnije, nijednu neprijatnost nismo doživeli, naprotiv...

RENEZANSNA KAMILA

Istorija današnje Libije doseže u veoma daleku prošlost i obuhvata pet različitih razdoblja: antički, rimski i islamski period, otomansku i italijansku vladavinu i moderno doba. Najraniji tragovi ljudskih naselja datiraju od pre 10.000 godina pre nove ere, kada su se po saharskim predelima kretali lovci i skupljači plodova. Iz tog vremena potiču i prvi petroglifi i crteži koje su na stenama ostavljali tribali. Pretpostavlja se da su to bili prapreci pripadnika nomadskog plemena Fulbe, koji danas žive u zapadnoj Africi. Petroglifi i crteži svedoče o Sahari koja je nekada nalikovala predelima u današnjoj istočnoj Africi po svim odlikama koje se odnose na biljni i životinjski svet. Tako se na stenama danas mogu videti petroglifi i crteži slonova, žirafa, nosoroga, nilskih konja, antilopa, krokodila, krda i detalji iz života ljudi. Kasnije nastaju prikazi sa detaljima iz života plemena Garamanta, koje je živelo na teritoriji današnjeg Fezana. Autori crteža su bili Garamanti, koje su Rimljani opisivali kao veoma visoke ljude. Garamanti, navodno preci Tuarega, bili su ratnički narod, predvođen legendarnom i ratobornom kraljicom Tin Hinan, sa kojom su zaposeli celu Saharu. Zahvaljujući dvokolicama koje su vukli konji, držali su pod kontrolom susedna plemena. Danas, kada se ova teritorija

obilazi robusnim džipovima sa pogonom na četiri točka, koji i te kako mogu da se zaglave u pesku, postavlja se pitanje kako im je to uopšte polazilo za rukom! Slede prikazi kamila i rukopisi pisani starolibijskim pismom, što ukazuje na pretke Tuarega, sinova Sahare, i današnjih izrazito visokih i vitkih stanovnika centralne saharske pustinje. Sa sušnim periodom koji je usledio, Sahara je počela da se razvija u pustinju kakvu danas poznajemo. Prvi istorijski podaci o Libiji potiču od Egipćana, koji su u svojim izveštajima često pominjali bitke koje su vodili sa Libijcima. Kasnije stižu Grci i Feničani, koji okupiraju libijsku mediteransku obalu. Grci su se zadržali u Kirenajki, odnosno Sirenajki, koja se nalazi u istočnom delu današnje Libije. Osnivaju gradove Teuhiru, Barku, Esperidu – današnji Bengazi, i zajedno sa Apolonijom i Kirenom kasnije osnivaju Pentapolis, savez pet gradova. Vremenom je lokalno stanovništvo potisnuto, a Kirenajka postaje grčki kulturni prostor. Feničani su se zadržali u Tripolitaciji na zapadnoj obali i osnivaju gradove Sabrata, Oea – današnji Tripolis i Leptis Magna, od kojih nastaje moćni Tripolis – savez tri grada. U nastupajućem periodu ova teritorija pada pod kontrolu Kartagine, zatim Numidskog kraljevstva, da bi na kraju postala provincija Rimskog carstva pod nazivom Afrika. Rimljani su uspeli da ujedine ove dve regije i čvrstom rukom su pod kontrolom držali čitavu obalu od delte Nila pa sve do planina Aures. Tripolitacija i Kirenajka postale su razvijene rimske provincije i takve su ostale sledećih šest vekova. Ruševine iz rimskog razdoblja i danas svedoče o razvijenosti ovog kraja u vreme rimske vladavine. Istoričar Justin Marozi tvrdi da su rimske ruševine u Libiji među najvećim atrakcijama severne Afrike. Ekonomija, poljoprivreda i kultura su cvetale, kao i transsaharska trgovina sa zonom Sahela, dok su gradovi uživali u urbanom životu Rimskog carstva. Mnogobrojni umetnici, trgovci i graditelji iz cele imperije odlazili su tamo da žive i rade, mada su gradovi Tripolitacije uspeli da zadrže svoj feničanski kulturni karakter, dok je

u Kirenajki preovladavala grčka kultura. Vrhunac ovog napretka vezuje se za period vladavine cara Septimusa Severusa, koji je rodni grad Leptis Magnu, kao i ostale gradove u regionu, izgradio i ukrasio ne štedeći na luksuzu. Za sve godine i stoleća jedino je saharska oblast Fezan, koja se nalazila jugozapadno od Kirenajke i Tripolitanije, ostala velika nezavisna i nekontrolisana teritorija, sa čijim se stanovnicima Garamantima uglavnom trgovalo. Propadanjem Rimskog carstva, region rimske severne Afrike na tlu današnje Libije doživljava sunovrat. Usledilo je uništavanje zaleđa i gradova od strane nomada, zatim Vandala, kao i zemljotresa. U to vreme dogodila se takozvana renesansa kamila koja je donela revolucionarnu promenu u dotadašnjem načinu ratovanja. Dotad smatrane pustinjским kuriozitetom, hiljade ovih životinja uključene su u pogranične borbe i napade nomada na rimske gradove. Mada su Vizantinci posle pobede nad Vandalima i nomadima postigli mir, neumoljivo isušivanje Sahare sprečilo je ekonomski oporavak regije. Došlo je do apsolutnog slabljenja moći carstva i zbog internih problema, svađa među dinastijama i religijskih sukoba, što je išlo naruku naglom usponu Arapa i nadirućem islamu, koji pristiže sa Arabijskog poluostrva oko 7. veka nove ere. Sveti rat džihad širi se priobaljem kao pustinjska oluja, a Kirenajka i Tripolitanija padaju pred arapsko-islamskim gospodarima, kao i carstvo Garamanta u saharskom Fezanu. Uništavaju se, ruše i pljačkaju poslednji ostaci Rimskog carstva, hrišćanstva i kulture, polja i gradovi se napuštaju, da bi im poslednji udarac zadao zemljotres u kome su stradale hiljade ljudi, samo u okolini Tripolija njih oko 20.000. Tokom vremena prihvataju se islam, arapski jezik i kultura, a masovni dolazak novih arapskih plemena i njihovo mešanje sa Berberima stvorili su arapsko-berberski narod koji je do danas ostao stožer stanovništva Libije, kao i nomadski način života koji na ovim prostorima opstaje sve do danas. Sredinom 19. veka zemlju osvajaju osmanski Turci i ona ostaje deo njihovog carstva sve do 1911. godine, kada je

okupira Italija. Kolonija 1934. godine dobija zvanično ime Libija, koje su inače koristili stari Grci za čitavu severnu Afriku, izuzev Egipta. Kolonija je obuhvatala provincije Kirenajku, Tripolitaniju i Fezan. U vreme kolonijalizma, Libija doživljava dva svetska rata i uspon fašizma, što ostavlja duboke i različite uticaje na čitavu regiju. Posle Prvog svetskog rata, Muhamed Idriz, vođa muslimanskog političko-religioznog reda senusi, pokušava da postigne dogovor sa italijanskim okupatorima. On 1920. godine priznaje njihov suverenitet nad Kirenajkom, a zauzvrat dobija titulu emira. No, ovaj klimavi dogovor se raspada sa nadirućim fašizmom, a Idriz beži u Egipat, jer fašistički guverneri u Libiji preduzimaju oštre mere, uključujući i koncentracione logore, kako bi ugušili otpor u Tripolitaciji i Kirenajki. Drugi svetski rat ide naruku senusima, oni se priklanjaju pobednicima i, kao neprijatelji okupatora, postaju prirodni saveznici Velike Britanije i SAD. Oni aktivno učestvuju u ratnim operacijama koje se sprovede tokom 1942/1943. godine, s ciljem da se Italijani i Nemci proteraju sa teritorije severne Afrike. Kasnije i u posleratnom periodu, Tripolitanija i Kirenajka padaju pod kontrolu Britanaca, dok su Fezan kontrolisali Francuzi. Na kraju, o sudbini Libije odlučile su Ujedinjene nacije, rezolucijom o njenoj nezavisnosti. Sve tri regije: Tripolitanija, Kirenajka i Fezan saglasile su se i izabrale Muhameda Idriza za libijskog kralja, koji proglašava nezavisnost nove države decembra 1951. godine. Kralj Idriz Prvi vlada Libijom kao staromodni monarh, ne obraćajući uopšte pažnju na demokratske ideale. Umesto da napreduje, kraljevina nazaduje, regije žive u siromaštvu, a čitava zemlja zavisi isključivo od pomoći iz inostranstva. Situacija u Libiji doživljava nagli obrt pronalaskom ogromnih zaliha nafte i gasa, 1959. godine. Nacionalni dohodak raste, kralj proglašava novu nezavisnost zemlje, pregovara se o definitivnom povlačenju stranih trupa sa libijske teritorije, ali profit od nafte i gasa slivao se u džepove Idriza Prvog, libijske elite i stranih investitora, što

dovodi do opšteg nezadovoljstva. Prilikom Idrizove posete Turskoj 1969. godine, izbija vojni puč, predvođen tada mladim kapetanom Muamerom el Gadafijem. Kada je kralj Idriz Prvi svrgnut sa vlasti, za Libiju sa pukovnikom Gadafijem počela je jedna nova epoha, a za Libijce godine novog življenja. Svoje bogatstvo Libija danas crpi iz ogromnih zaliha nafte i gasa, a posle embarga i izolacije zbog Gadafijevih simpatija i podrške nekim „lošim momcima”, dugogodišnje tenzije popuštaju posle njegove službene osude terorizma i otvaranjem ka Evropi i SAD. Velike količine novca ulažu se i u gigantske projekte, kao što je *Man Made River Project*, kojim je rešen problem snabdevanja stanovništva pijaćom vodom. Kada već zemlja nema stalnih reka i potoka, problem je rešen izgradnjom veštačke, nikada pre toga ljudskom rukom nestvorene reke na svetu. Iz srca Sahare, iz podzemnih mora, voda koja se tu akumulirala milenijumima ogromnim betonskim cevima stiže do Tripolija, Bengazija i čitave regije duž morske obale. Umesto da se prerađuje morska voda, ona se iz Sahare transportuje do obale Mediterana. Ima se, može se, ali nivo vode akumulirane u praistorijska vremena ispod pustinje opada i jezera u oazama presušuju, kao i izvori, bunari, a sa njima i bašte. Postoji bojazan da će se jednog dana zbog toga pustinja jednostavno urušiti. Crno zlato je Libiji donelo prosperitet, bolje zdravstvo, školstvo, infrastrukturu i relativno dobre zarade, što privlači mnoge Afrikance iz susednih zemalja da dolaze i rade u svim oblastima kao stalno ili privremeno zaposleni. Tako u gradovima ili selima mogu da se sretnu radnici koji se okupljaju na određenim mestima čekajući posao, kao što su to nekada činili naši radnici „sezonci” okupljajući se kod Vukovog spomenika. Čim se pojavi neko vozilo, oni ustaju i pokazuju alat: mistriju, čekić, dleto, testeru, četke, kramp, lopate... tako da poslodavac odmah zna na čemu je. Preostaje mu samo da dogovori cenu.

TRI GRADA I BERLUSKONIJEVA ODŠTETA

U antičko doba, gradovi Sabrata, Leptis Magna i Oea činili su savez tri grada (Tripolis) od čijeg naziva potiče ime Tripolija, glavnog grada Libije i regije Tripolitaniya. Današnji Tripoli izgrađen je na temeljima nekadašnjeg feničanskog grada Oea, koji se nalazio na morskoj trgovačkoj ruti između Leptis Magne i Sabrate. Danas jedva da postoje ostaci stare civilizacije, ali se pretpostavlja da se ispod stambenih zgrada Tripolija nalaze još mnoga svedočanstva iz bogate antičke prošlosti. Za razliku od ostalih gradova koje sam kasnije posetila, u Tripoliju sam od antičke prošlosti videla samo ostatke trijumfalne kapije Marka Aurelija, kroz čiji se luk odlično vidi vitki minaret džamije *Gurgi*, koja slovi za najlepšu u gradu. *El-Madina al-Kadima* (stari deo grada), u koji se ulazi kroz glavni ulaz, znan kao *Bab al-Hurriyah* (Kapija slobode), jedno je od drevnih mesta ne samo u Libiji već i na Mediteranu i važna je turistička atrakcija. Medina je srce Tripolija, koje pulsira u lavirintu sokaka, trgova i sukova. S desne strane nalazi se stara tvrđava *al-Saraya al-Hamra* (Crvena tvrđava) sagrađena na rimskim ruševinama, a prezidivana više puta od strane španskih, turskih i italijanskih osvajača i domaćih vladara. Kroz njena masivna

vrata stiže se do *Mitaf al-Džamahirija* (Nacionalnog muzeja), u kome je pohranjen veliki deo libijske istorije, razni eksponati, predmeti i artefakti iz cele zemlje. Muzej slovi za jedan od najmodernijih muzeja na kontinentu i sa svojom izuzetnom kolekcijom nalazi se pod zaštitom Uneska. Ko želi da poseti muzej, mora da tempira vreme za posetu, jer radno vreme koje piše na vratima nije obavezno i da se poštuje.

I tako svuda, u prodavnicama, restoranima, na pijacama i u muzejima, naročito. To je libijska ležernost u koju spada i kašnjenje, za šta uvek postoje neki razlozi. Radno vreme je promenljivo i nenajavljeno se menja zbog odlaska u džamiju na molitvu, zbog praznika, verskih ili državnih, zbog vremenskih prilika, iz ličnih razloga, ili jednostavno zbog raspoloženja zaposlenih. Petak je neradni dan, a mnogi ne rade ni subotom. Dakle, od nedelje do četvrtka su radni dani i tome se treba prilagoditi. I tu nema ni ljutnje, niti živciranja. Potrebni su samo strpljenje i snalažljivost, u šta sam se i sama uverila kada sam bila prinuđena da po kućama tražim čuvare da bi mi otvorili kapije lokaliteta ili vrata muzeja. Uz osmeh, srdačno bi me prvo pozdravili sa „welcome to Libya”, a onda bi mi ponudili krepki čaj i urme, da bi me zatim vodili po lokalitetu, zadovoljni i počašćeni što su u prilici da mi pokažu blaga svoje lepe zemlje.

Medina je za turiste najzanimljiviji deo grada, egzotično mesto u kome se nalaze džamije, stambene zgrade, nekadašnje ambasade iz kolonijalnog doba, sukovi, radionice i prodavnice sa plavim i zelenim drvenim vratima, optočenim ukrasnim šarkama i prelepim zvekirima. Nažalost, mnoga vrata u suku su zamandaljena i na njih niko ne kuca. Mnoge ulice u Medini su tradicionalno posvećene određenim zanatima, pa postoje ulice u kojima se prodaju predmeti od bakra i kože, svila, staklo, srebro, zlato, prostirke, ćilimi, tekstil, lampe, fenjeri, suvenir... Posebno je zadovoljstvo prolaziti između ljudi i šetati kroz uske, zadimljene i bučne sokake prekrivene gredama i vinovom lozom kroz koju se probija sunce. Iz galimatijasa raznih

tonova koji odzvanjaju Medinom izdvaja se zvuk čekića iz radionica koje se nalaze iza sahat-kule, u kojima vešte kujundžije izrađuju ibrike, tepsije – *sinije*, čajnike, kazane, džezve, fildžane, zvekire, razne predmete i tipične attribute za džamije, kao što su šiljak sa tri ili četiri jabučaste kugle, sa polumeseom na vrhu, što su uobičajeni ukrasi koji se nalaze na vrhu minareta. Hodajući sokacima, presecala sam sunčeve zrake, ispunjene dimom i zavodljivim mirisima začina, kafe, oraha, falafela i svežih poslastica. Izuzetno mi je bilo zanimljivo da posmatram zanatlije kako vešto izrađuju predmete u svojim malenim radionicama i na ulici. U Medini mogu da se nabave i svakakve druge potrepštine, ali trgovine sa modernom robom u ovom delu grada uzaludno je tražiti.

Stara Medina je zagolicala moju maštu, no moja očekivanja nisu se potpuno ispunila. Zamišljala sam klasičnu atmosferu i arapski suk, ali i Medina je podlegla trendu modernizacije koja se sprovodila u Libiji. Stanovnici Medine su se, kroz državni program raseljavanja, odselili u satelitska naselja, radnje su se zatvarale, a dnevne aktivnosti i trgovanje svojstveno za suk izgubili su se u vremenu. Ostaci propadanja i stagnacije prepoznaju se svuda, mnoga vrata i izlozi su zamandaljeni, ali se zbog izvesne liberalizacije situacija danas menja, te se mnogi vraćaju u Medinu i u stare sukove. Mladi ljudi dižu teške roletne i otvaraju zamandaljena vrata i škure, renoviraju se napušteni prostori, a dedovina se adaptira u kafiće, restorane, antikvarnice i prodavnice, ali još uvek im nedostaje ono što je svojstveno za suk: uzavrela atmosfera i ritual cenkanja. Fiksne cene i ograničenje trgovine na državni monopol ugasili su ovu davanašnju tradiciju i način trgovanja. Izuzetak čine gastarbajteri iz crne Afrike, koji u saharskim oazama prodaju nakit i suvenire. Oni se izuzetno dobro i uporno cenkaju. No, tradicija cenkanja će se sigurno vratiti, kao što se i ljudi vraćaju u sukove i u Medinu, koju će, po mojim saznanjima, Italijani rekonstruisati i vratiti joj stari sjaj. Naime, prilikom posete libijskog lidera Muamera el Gadafija Rimu, 2010. godine, vođeni su razgovori

sa italijanskim premijerom Silvijem Berlusconiem povodom dvogodišnjice postizanja sporazuma dveju država u gradu Bengaziju, kojim se Italija obavezala da će isplatiti Libiji pet milijardi dolara u narednih 25 godina na ime odštete za štetu nanetu tokom kolonijalnog perioda od 1911. do 1943, što podrazumeva davanje dvesta miliona dolara godišnje u vidu investicija u infrastrukturne projekte. Jedan od najatraktivnijih projekata za italijanske investitore, u okviru obećane *Berluskonijeve odštete*, jeste svakako onaj koji se odnosi na modernu putnu mrežu, koja će u priobalnom pojasu povezivati teritoriju od Tunisa do Egipta, kao i delove Sahare. U blizini trijumfalne kapije Marka Aurelija nalazi se ekskluzivni restoran *al-Athar*, poznat po specijalitetu *al-jarra* (al-đara) koji se spravlja od povrća i libijske jagnjetine, za koju kažu da je najbolja na svetu. Služi se tako što konobar pred gostima lupkanjem istresa sadržaj iz zemljanog vrča u tanjire. Za ljubitelje plodova mora, tu je *Mat'am Obaya*, restoran koji se nalazi u staroj Medini u suku al-Turk i jedan je od najpoznatijih restorana u gradu. Služi svežu ribu, salatu od hobotnice, razne priloge, testeninu sa morskim plodovima i čuvenu riblju čorbu. Po preporuci prijatelja koji već godinama žive i rade u Libiji, probala sam ukusni riblji kuskus i ljutu salatu od šargarepe. Ipak, najslađe sam jela u lokalnom restoranu na morskoj obali, u blizini Tađure. Tamo sam sa tezgje odabrala svežu ribu i školjke, priloge i svežu salatu, a ljubazni kuvar je sve pripremio preda mnom. Libijski riblji i morski specijaliteti nadaleko su poznati i pripremaju se na bezbroj načina, što nije čudo pored svih vrsta ribe i morskih plodova koji žive u čistoj, nezagađenoj vodi Libije, čija je obala duga skoro 1.800 km. Libija je inače zemlja poznata po veoma ukusnoj hrani i izvrsnim poslasticama.

Ispred i ispod trijumfalne kapije Marka Aurelija još uvek mogu da se vide dobro očuvane ulične ploče, a čitav se kompleks nalazi znatno ispod nivoa okolnih ulica, što dokazuje da grad izrasta u visinu na sopstvenom štu. Tripoli je političko, ekonomsko i kulturno središte Libije, glavni saobraćajni čvor,

najveći trgovački i proizvodni centar, kao i najveća luka u zemlji. Tripoli je na sebe preuzeo zadatak da igra ulogu primerenu zapadnjačkim metropolama, pa će stranac već na početku biti pozdravljen modernim skajlajnom. Grad oživljava predveče, kada porodice šetaju pored obale ili na Zelenom trgu, koji je centralno mesto, glavni orijentir i sastajalište Tripolija, na kome se nekada održavaju parade i mitinzi. Na trgu se prodaje cveće, a stranci, građani, deca i mladenci, mogu u prigodnoj scenografiji od šarenih girlandi da se fotografišu sa gazelom *dorkas*, ili da se belom kočijom, koju vuče beli konjić, provozaju po centru grada. Već oko 23 sata grad ponovo utihne. S trga se za nekoliko minuta stiže do gradskih znamenitosti, Medine, tvrđave, luke, prodavnica, hotela, državnih ustanova, kafea i restorana u okolnim ulicama. Izvan stare Medine prisutna je arhitektura iz vremena italijanske kolonijalne vladavine, prepoznatljive po pjacama i pjacetama, impozantnim građevinama sa stubovima i arkadama pod kojima se pije čaj i puše nargile i gde se nalaze prodavnice različite robe. Nekadašnja katolička katedrala posle revolucije pretvorena je u džamiju *Midan Džazir*, a dijagonalno od nje nalazi se glavna pošta, koja je jedina državna ustanova u Libiji na kojoj se još uvek osim arapskih nalaze i latinični natpisi: *post office, surface mail, air mail*. To je pravi kuriozitet, jer u Libiji svi natpisi, putokazi i saobraćajni znaci ispisani su na arapskom jeziku, u šta sam se kasnije i sama uverila, izuzimajući reklame za razne svetske brendove koji su se ušunjali na libijsko tržište. Nedaleko od džamije nalazi se kraljevska palata koju su izgradili Italijani za kralja Vitorija Emanuela, a Gadafi ju je preinačio u Palatu naroda. U druge gradske četvrti lokalni vodiči ređe vode turiste. Izgled četvrti, kao i u mnogim gradovima sveta, zavisi od imovnog stanja i statusa stanovnika, pa se u gradu mogu naći stare zgrade u derutnom stanju, ali i kvartovi koji su poprilično sređeni, kao Ben-Ašur, Gargareš, Regata... i velelepne zgrade i ulice sa skupim radnjama.

KAMIKAZE I GIBLI

U Libiji će svakoga iznenaditi čudni propisi u saobraćaju, kojih takoreći i nema, isto kao što su svi putokazi i natpisi na arapskom jeziku i pismu, uključujući i saobraćajne znakove. Izgleda kao da svako vozi kako mu padne na pamet, vozila različitih modela i godina proizvodnje. Najpametnije je unajmiti lokalne vozače, jer malo ko se od stranaca usuđuje da krene u takmičenje sa sumanutim lokalnim „reli-vozačima”. Ali uprkos tome, činjenica je da sam malo gde videla bolje vozače, koji se odlično snalaze u tom nezamislivom haosu, i po mraku kada voze bez farova! Iako svi vozači značajno gestikuliraju, dobacuju i viču, fascinantno je da se niko ne živcira. S obzirom na to da sam odsela u Tađuri, udaljenoj od Tripolija 14 kilometara, bila sam u prilici da se lično uverim u saobraćajni kaos, koji u Libiji, ipak, besprekorno funkcioniše. Naravno, imala sam tu privilegiju da me vozi vozač libijskog generala avijacije, školovanog u Jugoslaviji, kod koga sam odsela. Idriz mi je ispričao da to što se dešava u Tripoliju nije ništa u odnosu na ono što se dešava u Sahari, kada se vozači, takozvane kamikaze, trkaju, a za njima u pesku ostaju olupine, koje niko ne uklanja. Sudeći po zaglavljenim i prevrnutim olupinama, svoju suludu vožnju po strmim dinama i živom pesku platili su

mnogi, neki i životom. U nekim olupinama čak su ostala i tela poginulih. Koliko strastveno i suludo Libijci voze, uverila sam se i sama po povratku iz Fezana. Na sreću, u poluzatrpanim olupinama nisam zatekla kosture onih koje, navodno, niko nije pokupio i dostojanstveno sahranio. Između ostalog, u Libiji je gorivo neshvatljivo jeftino, a vrlo je visokog kvaliteta. Cena bezolovnog benzina na pumpama iznosi 13 dinara za litar, što je daleko jeftinije od litra vode!

Idriz mi je napomenuo da je sreća što se nisam zatekla u Libiji u vreme *giblija*, prilično neprijatnog vrućeg vetra koji s juga zemlje nosi oblake prašine ka Mediteranu, i nesnosnih letnjih vrućina kada temperatura zna da se popne i preko nepodnošljivih 50°C, negde čak i više, i kada sunce prži bez prestanka od jutra do večeri. U decembru je bilo daleko ugodnije jer je zimska temperatura vrlo prijatna, kao kod nas u proleće, i tada je najbolje posetiti Libiju. Pored sve lepote i Tripoli ima problem koji imaju i ostali gradovi i regije kojima je Sahara prvi sused. Pesak, sveprisutni pesak. I kada nije okom vidljiv, on je svuda: u nosu, ustima, očima, plućima, na podu i nameštaju, odeći i obući, u ormanima, u frižiderima... Njegove najsitnije mikroskopske čestice nalaze se na svim mogućim i nemogućim mestima i uzaludni su pokušaji da ih se čovek otarasi. Sa peskom se jednostavno živi, jer drugog izlaza nema! Šta reći kada saharska prašina putuje nebom tako što je vazdušne struje nose duž Mediterana, pa i severnije po evropskom kontinentu. U tom pogledu ni Srbija povremeno nije pošteđena „crvene kiše” i „žutog snega”. Kada su me pitali zašto baš Libija, koja samo što je odškrinula vrata turizmu, odgovorila sam: baš zbog toga što ih nije sasvim otvorila. To je bio razlog; i Sahara, naravno.

Kretanje stranaca u Libiji regulisano je propisima i zakonima koje je izdavao „on”, kako su ga nazivali oni hrabriji koji su o njemu otvoreno, ali negativno govorili. Tinjajuće nezadovoljstvo među domaćim stanovništvom, posebno među Berberima, postoji kao logična posledica survavanja standarda i, po

njihovom mišljenju, namernog potiskivanja iz društva. Ali, u Libiji se o takvim stvarima ne priča glasno.

Poštujući pravila, u obilazak lokaliteta i u pustinju krenula sam „organizovano”, džipom i sa svojim domaćinima: iskusnim vozačem i kuvarom. U odličnom društvu, a ipak sama. Svako ko planira da ode duboko i daleko u pustinju, sigurno želi da pronikne u njenu tajnu, iz samo njemu znanih razloga. Moj razlog bila je potreba i želja da doznam, osetim, oslušnem, naučim, doživim čaroliju i vidim kako se pod pustinjskim nebom planinski lanci pretvaraju u pesak. Da u blaženom miru čujem tišinu i iskažem svu svoju zahvalnost, uz duboki naklon, što sam živa, što sam tu, što sam privilegovana da mogu da vidim svu tu lepotu i što sam zbog toga beskrajno srećna. Volim plavo more, a Sahara je moje drugo more, moje veliko more peska. Sahara je prekrasan prostor, sa neverovatnim geološkim blagom, u čijim se nedrima u dubini, u ponoru, nalazi voda. Pustinja nije samo pesak, praznina i pustoš, kako se misli, ona je puna lepote i posebne energije. U pustinji čak i ćutanje mnogo govori i kaže, kao i kada se u smiraj dana gleda u prekrasno nebo, a noću u zvezde i treperavu vatru. Kažu da pustinja čisti dušu. Ima istine u tome. Velika je radost kada se u pustinji neko sretne. Ako je to karavan, najveći poklon za ljude jesu voda i voće, limun ili pomorandže. Oni će uzvratiti ukusnim maslinama, kamiljim mlekom, ili urmama intenzivnog ukusa, koje su osnovna hrana i zahvaljujući kojima u pustinji može da se preživi mesecima. Libija je poznata kao najsaharskija zemlja afričkog kontinenta, ali i najlepša, zbog impozantnih geoloških predela koji se mogu nazvati božjim čudom prirode, posebno Akakus, geološki dragulj, koji se nalazi na samom jugozapadu zemlje. Bila je to fantastična i nezaboravna avantura, pre svega zbog moje velike ljubavi prema Sahari, tom ogromnom nenaseljenom prostranstvu, beskrajnom beskraju, dinama oker i narandžaste boje, kamenitim pustinjama, bazaltnom kamenju prošaranom tamnonarandžastim peskom, tvrđavama i

pustinjskim gradovima: živopisnom trogloditskom Garijanu, bajkolikom Kabau, orlovskim gnezdima *kasrma* u Nalutu i al-Hađu, Gadamesu, sofisticiranom berberskom biseru, mediteranskim gradovima i prestonicama, grandioznoj antičkoj Lep-tis Magni, Sabrati i savremenom Tripoliju i Bengaziju.

HOBITI I ORLOVSKA GNEZDA

Kakav je plan za danas, upitala sam svoje domaćine kada smo krenuli iz Tripolija. Idemo u Gadames, u pravcu jugozapada, sa usputnim zaustavljanjima, u mestu Garjana, zatim u Kabau, Nalutu i al-Hađu, gde ćemo posetiti tamošnja „orlovska gnezda”, odnosno stare dvorce-tvrđave, skladišta, žitnice, kako god, znane kao *kasr*.

„Ovde sam rođen”, rekao mi je vlasnik trogloditske kuće u koju smo svratili. Njegova podzemna kuća nalazi se u Garjanu, naselju u kome su primeri ove neobične berberske arhitekture najbrojniji. Podzemna kuća je na jednom brežuljku, na dubini od 10 metara. Iskopali su je njegovi preci, unazad šest generacija. U iskopanoj površini staroj 344 godine nekada je živelo osam porodica i svi su bili u srodstvu. Danas njegova „kuća” predstavlja ljupki muzej, u kome može i da se odsedne, čak i u sobi u kojoj je vlasnik rođen. Jedinstvena konstrukcija ove kuće, sjedinjene sa zemljom i okolišem, lepim zajedničkim dvorištem, ukusno dekorisanim dnevnim boravkom, sa jastucima i tepisima živih boja, kaftanima, artefaktima iz svakodnevnog života, cvećem i starim komadima nameštaja, leti zadržava svežinu, a zimi toplotu. Ove nastambe su bile nevidljive, posebno za neprijatelje, sve dok u njih ne bi gotovo zagazili. U

podzemnu kuću ušla sam uskim strmim hodnikom, koji me je odveo u dvorište okruženo visokim zidom sa otvorima, prozorima, vratima i stepenicama koje vode u stanove. Iznad svega je lebdelo nebo elipsastog oblika, uramljeno u ram boje gline. Ambijent mi se učinio poznatim, viđenim, gde, kad? A onda sam se setila junaka koji su spasli svet u filmovima *Gospodar prstenova* – malenih Hobita i njihovih simpatičnih podzemnih nastambi. Znala sam da trogloditske naseobine postoje diljem planete, ali ušavši u ovaj svet bajki skoro da sam bila sigurna da je baš neka berberska kuća inspirisala Tolkiina da opiše hobitska staništa! Nedostajale su samo trava i mahovina. Da li sam u pravu? Na ovako prekrasnom mestu, u neverovatnom miru i prijatnom ambijentu neobičnih podzemnih soba, zaista bi valjalo provesti noć, što mi je i ponuđeno, ali morali smo dalje.

Stari *kasr* (dvorac-tvrđava) u Kabau impresivni je primer berberske arhitekture. Služio je kao strateški sigurno utočište stanovnicima, ali njegova najvažnija uloga bila je skladištenje letine i ulja. Genijalna građevina sastoji se od pet nivoa, sa prostorijama za skladištenje – komorama, nalik malim pećinama. *Ghurfa* su u stvari dugačke komore sa zaobljenim cevastim krovom, koje štite letinu od visokih temperatura, kao i od životinja, insekata, kradljivaca. Skladišta su imala savršenu ventilaciju, pa je žito u njima moglo da se očuva i do 15 godina. Inače, *ghurfa* u arapskom jeziku znači soba, prostorija. Skladišta su okrenuta ka središnjem dvorištu i do njih se stiže međusobno povezanim uskim stepenicama. Ispred ulaza u skladište nalazi se ispust – terasica, od kojih su one od drveta uglavnom istrulile, pa iz zidova viri samo potporno kolje. U glinenoj kućici u sredini dvorišta živeo je upravnik *kasra*, čiji je zadatak bio ubiranje poreza za skladištenje robe, održavanje *kasra* i dodeljivanje pomoći siromašnima. On je bio i čuvar drvenih ključeva, posebnih za svaka vrata u skladištu, izrađenih od palminog drveta. Čak ni porodice čije je vlasništvo u skladištima nisu mogle svoje zalihe da koriste neograničeno

i po svom nahodjenju, jer je samo upravnik tvrđave mogao da odredi koliko se čega može potrošiti i kolike su rezerve neophodne. Izvan *kasra* nalaze se ostaci presa za masline i mlinova za mlevenje žitarica. Sada napušten, *kasr* u Kabau prikazuje lepu sliku života Berbera u drugoj polovini 12. veka. *Kasr al-Hađ*, koji pripada oblasti Đebel Nafusa, zapanjujuća je struktura, koja je još upečatljivija ako se ne zna njena svrha. Oni koji navrate slučajno, mogu da pomisle da je reč o utvrđenom selu, u kome su porodice živele jedna iznad druge, u prostorijama, *ghurfasima*. Međutim, i ovde je reč o skladištu za delimično polunomadsku i delimično stalno nastanjenu zajednicu. U ovom *kasru* se, kao i u ostalim *kasrovima*, čuvala letina i sve ono što bi moglo da se ukrade. Ljudi su se kretali oko tog područja noseći sa sobom samo ono što im je bilo neophodno za svakodnevne potrebe. Dvorište, odnosno trg, imalo je više namena. Po potrebi, bilo je pijaca, prostor za okupljanje meštana radi razmene informacija, objava i dogovora, ili radi odbrane u slučaju da zajednicu napadnu uljezi i neprijatelji. *Kasr* ima tačno 114 skladišta – što je broj koji odgovara broju poglavlja *Kurana*. Građevina ima tri sprata i jedan pod zemljom, a mnoga skladišta i danas koriste lokalni poljoprivrednici. *Kasr al-Hađ* je najimpresivniji *kasr* u Libiji i slobodno može da stane na crtu tuniskim lepotanima *kasru* Ezahra i *kasru* Ouled Soltane.

Nalut je jedno od najzanimljivijih berberskih naselja u oblasti planinskog venca Đebel Nafus. Nalazi se na rubu saharskog platoa, na pola puta od Tripolija do Gadamesa, blizu tuniske granice. Zbog strateški važnog mesta na kome se nalazi, odigrao je bitnu ulogu u drevnoj karavanskoj trgovini. Na putu do Gadamesa, drevni grad Nalut privlači turiste zbog najpoznatije i najzanimljivije atrakcije – starog *kasra*, jednog od najbolje očuvanih berberskih dvoraca i skladišta za čuvanje letine. Nalut je jedinstven i za njega vredi odvojiti vreme. Današnji grad Nalut okružen je ruševinama starih sela i naselja,

od kojih većina nikada nije arheološki obrađena. U mesta koja su interesantna da se vide, uključeno je nekoliko pećina i dvoraca. Među njima je najzanimljiviji stari *kasr* Naluta, nekoliko prirodnih izvora i mnogobrojne antičke ruševine i sela koji okružuju grad. Spektakularni berberski dvorac, koji ima gotovo 400 komora, izvorno se koristio kao komunalno skladište za pohranu žitarica, ulja i drugih proizvoda i za njihovo bezbedno čuvanje. Berberska banka sa sefovima! Smešten je na okomitoj litici, a izgrađen je na ruševinama starog *kasra* koji je stradao u zemljotresu. Ako bi se nešto loše dogodilo (nerodna godina, rat, požar, napad razbojnika, zemljotres, vremenske nepogode), važno je bilo da se odbrani *kasr* i sačuvaju rezerve. Tako su ljudi imali čime da se prehrane, inače ne bi mogli da rade i da izgrade nove kuće i nahrane decu. Stotinama godina su Berberi odolevali, čuvali svoj život, identitet, jezik i kulturu, običaje i nošnju, posebno *đard*, dugi beli vuneni ogrtač, i *tagiju*, crnu vunenu kapu, koju sa ponosom nose i po čemu se prepoznaju. Dvorac Nalut je izgrađen 1240. godine, dok stanovnici tvrde da je star najmanje 2.000 godina. Pravilna arheološka istraživanja možda će jednog dana rešiti taj problem. Od tri najveće berberske tvrđave u Đebel Nafusu, dve su prestale da se koriste pre 40 godina, a jedna od njih, *kasr* al-Hađ, još uvek je aktivna.

SADRŽAJ

LIBIJA

LIBIJA ZA POČETNIKE	13
RENEZANSNA KAMILA	18
TRI GRADA I BERLUSKONIJEVA ODŠTETA ..	23
KAMIKAZE I GIBLI	28
HOBITI I ORLOVSKA GNEZDA	32
ŽENSKI SVET GADAMESA	36
KOBILJI IZVOR	38
KUĆE ZA LUTKE	41
PIJACA ŽITARICA	43
VELIKI LEPTIS	47
HEDONIZAM I RASKOŠ	50
GORGONA MEDUZA	53
ANTIČKA PIJACA	55
PESAK VREMENA	58
OPČINJENA LEPOTOM	63
DREVNO CARSTVO	66
SRCE SAHARSKE PUSTINJE	69
NEKA DRUGA PLANETA	72

PRESTONICA AKAKUSA	75
KOLOSINTE I JABUKA IZ SODOME	79
OKEAN PESKA	83
VRTOVI HESPERIDA	88

JUŽNOAFRIČKA REPUBLIKA (JUŽNA AFRIKA)

NAJLEPŠI KRAJ SVETA	97
MATIČNI GRAD, GRAD MAJKA	99
VUVUZELE I CRVENI KAPUĆINO	104
STONA PLANINA	109
DISTRIKT ŠEST	113
TRG NOBELOVACA	117
ZALIVI I PLAŽE KAPSKOG ATLANTSKOG OKEANA	122
ZALIVI I PLAŽE KAPSKOG INDIJSKOG OKEANA	128
RT DOBRE NADE	131
TA DIVNA STVORENJA	135
SAVRŠENA ŽIVOTNA MAŠINERIJA	137
ALEJA AJKULA	140
LJUBIČANSTVENI GRAD	143

NAMIBIJA

SVA LICA JEDNE PUSTINJE	149
PRIRODA U PRVOM PLANU	151
METEORITI GIBEON	154
MESTO GDE NE ŽELIMO DA ŽIVIMO	157
VAGA ZA TAČNO MERENJE	161
SLANI TIGANJ	163

PONOSNI CRVENI NAROD	167
PUSTINJSKE ORGULJE	172
LUVR KAMENOG DOBA I BELA DAMA	175
SUMNJIVI IZVOR	178
USTA REKE SVAKOP	181
KAPANA (NE KAPAMA) I CRVI MOPANA	186
NAJSTARIJA PUSTINJA NA SVETU	191
VELIKA MAMA I VELIKI TATA	197

ZIMBABVE

DIM KOJI GRMI	203
VODENA ZAVESA	207

ALŽIR

ALŽIR ZA POČETNIKE	213
VEČNO PRIJATELJSTVO	216
BELA DAMA SEVERNE AFRIKE	218
ŠARMANTNI LAVIRINT NA OBALI SREDOZEMLJA	220
KORBIZJE I KAMI	224
LEPA ĐEMILA	227
ŽIVOT I RASKOŠ KUIKULA	230
ČARDAK NI NA NEBU NI NA ZEMLJI	233
LETEĆE OSTRVO	235
GRAD MOSTOVA	237
SAHARA U MOM SRCU	240
PLAVI LJUDI	242
SRCE SAHARE	246
GROBNICA TUAREŠKE KRALJICE I TAM	249
KAMENA BAJKA	253

ETIOPIJA

DIVLJI JUG ETIOPIJE	261
POKLONI SVOJ MI FOTO, POTPIŠI SLIKU TU...	263
BUNARI KOJI PEVAJU	265
LICE SLONA	268
ČETRDESET IZVORA	272
BUGENVILJE I PIJACA DOKETO	275
KAMENA SELA	278
JEDNA SASVIM POSEBNA LEPOTA	283
BUL DŽAMPING	290
MOST NA RECI OMO	295
LJUDI IZ DELTE	299

SUDAN

KRALJEVSTVO CRNIH FARAONA	307
MESTO NA KOME PRESTAJE SLONOVSKA STAZA	310
USKOVITLANI PLES	314
KULTURNI MOST	318
RIMSKI KIOSK	321
DRAŽ NEPOZNATOG	326
HILJADUGODIŠNJA MEMLA	331
NEOBIČNI HRAMOVI	334
MAGIČNO BRDO	337
PEŠČANA OLUJA	340
PRESTONICA HRIŠĆANSKOG KRALJEVSTVA	343
BELEŠKA O AUTORKI	345

Sonja Lapatanov
U PESKU VREMENA
Afrika – magični kontinent
tajni, raznolikosti i predrasuda
(2011–2017)

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura i korektura
Nevena Živić

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-267-5

Tiraž
500 primeraka

Beograd, 2020.

Izdavač / Štampa / Plasman: DERETA doo, Vladimira Rolovića 94a,
11030 Beograd, tel./faks: 011.23.99.077; 23.99.078, **www.dereta.rs**

KNJIŽARA DERETA, Knez Mihailova 46, Beograd, tel.: 011.26.27.934, 30.33.503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-992

ЛАПАТАНОВ, Соња, 1948–

U pesku vremena : Afrika – magični kontinent tajni, raznolikosti i predrasuda : (2011–2017) / Sonja Lapatanov. – 1. Deretino izd. – Beograd : Dereta, 2020 (Beograd : Dereta). – 344 str. ; 21 cm. – (Biblioteka Posebna izdanja / [Dereta])

Tiraž 500. – Beleška o autorki: str. 345–346.

ISBN 978-86-6457-267-5

a) Африка – Путописи

COBISS.SR-ID 279558668